

Uvod

Ove je školske godine Hrvatska, sa *Školom za život*, nakon prethodne eksperimentalne školske godine, krenula u realizaciju reformskog *Akcijskog plana* na širem planu. U tijeku su mnoge aktivnosti. Jedna od njih je organiziranje edukacijskih stručnih skupova. U ovom slučaju je riječ o **Međužupanijskom stručnom skupu**, namijenjenom stručnim suradnicima knjižničarima osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova Dubrovačko-neretvanske, Splitsko-dalmatinske, Šibensko-kninske, Zadarske županije (300 osoba)

Radni naslov skupa je: **Kritičko promišljanje vs. Mišljenje (rješavanje problema).**

Organizatorica i inicijatorica skupa je Ana Saulačić, viša savjetnica Agencije za odgoj i obrazovanje iz Splita. Iz popisa se izlagača na zadanu temu čini da je Ana uspjela osmisлити zanimljiv skup. Naime, vidljivo je da je dinamiku događanja dovela u zonu edukacije koja povezuje teoriju i iskustvo / praksu. Procjenjujem da to neće biti lako ostvariti, jer je kod nas i u svijetu postalo samorazumljivo da su teorija i praksa dvije različite stvari (Theorie und Praxis sind zweierlei [\[1\]](#)).

Navodim popis izlagača (kao argument navedenoga): Tajana **Anzulović**, stručna suradnica knjižničarka i nastavnica sociologije (Zadar), Tatjana **Bašić**, nastavnica stručnih predmeta (Zadar), mr. sc. Perislava **Bešić-Smlatić**, profesor savjetnik, nastavnica filozofije i logike, vanjska suradnica za logiku, filozofiju i etiku (Trogir/Split – AZOO), izv. prof. dr. sc. Josip **Ćirić**, (Zadar), doc. dr. sc. Bruno **Ćurko**, Udruga Mala filozofija (Zadar), Nikica **Simić**, umirovljeni profesor savjetnik (Zadar), Ibrahim **Smlatić**, stručni suradnik knjižničar (Trogir), Udruga Mala filozofija (Zadar).

Na popisu je vidljivo i moje ime.

RADIONICA (15:10 – 16:20): Logika kao temelj kritičkog razmišljanja – Društveni kontekst obrazovanja i kritičkog mišljenja

(Tajana **Anzulović**, str. sur. knjižničarka i nastavnica sociologije i Tatjana **Bašić**, nastavnica, *Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola*, Zadar i Nikica **Simić**, umirovljeni profesor savjetnik, Zadar).

Budući da mi je sada glavna etiketa (*umirovljeni*) ogromna prednost, rado sam se odazvao pozivu više savjetnice, gđe. Saulačić. Naime, u *neumirovljeničkom* sam životu bio sudionik mnoštva sličnih edukacijskih skupova / seminara, nakon kojih sam se često pitao: a što su nam to *pjesnici željeli reći*.

Prije iznošenja svojih mišljenja navest ću neke tekstove koji će mi biti uporišta za argumentaciju.

Wolfram Eilenberger: Doba čarobnjaka, veliko desetljeće filozofije 1919. – 1929.

Fraktura, 2019.

Heidegger (1920.) preuzima katedru filozofije u Freiburgu.

Riječ je o godinama koje su neposredno uslijedile nakon svjetske kataklizme.

Citat (str. 59.)

Pred njim je sjedila raštrkana šačica uglavnom dotučenih muškaraca, od kojih su mnogi već odavno prevalili studentsku dob i samo se pravili da vide neku budućnost za sebe. Kako doprijeti do njih? Kako im se obratiti? Kako ih probuditi?

Bijegom u bjelokosnu kulu najapstraktnijih i dalekih pitanja?

Ili radije tumačenjem što je ovdje i sada koje se temelji na iskustvu?

Mladi predavač je odlučio naprosto napraviti oboje. Time je filozofiji poklonio jedan od njezinih zvjezdanih sati.

definicija (latinski *definitio*: ograničenje, određenje), u logici, izraz kojim se određuje sadržaj nekog pojma točno i jednosmisleno s pomoću najbližega višega rodnog pojma (*genus proximum*) i specifične razlike (*differentia specifica*). Pojam kojemu se sadržaj definicijom određuje nazivamo *definiendum*, a pojmove s pomoću kojih se određuje, *definiens*. Klasično shvaćanje definicije utemeljio je Aristotel, po kojem definicija iznosi bitna svojstva nekog predmeta. Pojmove koji se ne mogu definirati, jer nemaju nadređenoga pojma, zovemo *kategorije*. Valjana definicija mora biti: primjerena pojmu, ne smije sadržavati izraze koji kažu isto koliko i pojam, ne smije biti izrečena u negativnom pojmu, treba biti pregledna i sažeta. Logičari definiciju dijele na sljedeće vrste: *realna* – bit stvari; *konceptualna* – sadržaj pojma; *nominalna* – značenje riječi; *verbalna* – zamjena riječi poznatijom; *preskriptivna* – propisujuća; *legislativna* – zakonodavna; *stipulativna* – pogodbeni.

Bruno Ćurko: Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike

Biblioteka Filozofska istraživanja, Zagreb, kolovoz 2017.

(citati. str. 11., 12. i 13.)

1. *Razumsko refleksivno mišljenje usmjereno na odluke o tome što vjerovati ili činiti. (Ennis)*
2. *Mišljenje koje pomaže da riješimo probleme i donosimo odluke. (Sternberg)*
3. *Mišljenje koje omogućuje da kritička vještina bude transferirana odgojnim subjektima. (McPeck)*
4. *Mišljenje koje sadrži osposobljavajuće vještine (npr. principe rasuđivanja, logičke vještine), kao i vještine unutar stručnog polja. (Resnick)*
5. *Mišljenje koje dolazi ili može doći kad sumnjamo da je nešto pogrešno. (McPeck)*
6. *Mišljenje koje predstavlja filozofiju X-a, za filozofiju X-a, što bi trebalo predstavljati integralni dio onoga što mislimo da bismo naučili X. (McPeck)*
7. *Mišljenje koje pomaže učenicima da razumiju logičke poveznice u engleskom jeziku. (Adler)*

8. *Pozornost usmjerena na formalne aspekte mišljenja. (Garver)*
9. *Rasprava o argumentativnoj literaturi preuzetoj iz tradicionalnih spisa. (Garver, Adler)*
10. *Mišljenje onih koji su odgovarajuće potaknuti razumom. (Siegel)*
11. *Mišljenje čiji je cilj prevladati pristranosti, predrasude i stereotipe. (Paul)*
12. *Mišljenje koje pomaže da se zaštitimo od obmana drugih, ali i od samoobmana. (Paul)*
13. *Refleksivni skepticizam. (McPeck)*
14. *Pismenost. (David Olson)*
15. *Ispravno procijenjena izjava. (Ennis)*
16. *Postati svjestan vlastitog mišljenja i djelovanja. (J. R. Martin)*
17. *Mišljenje čiji je cilj integracija mišljenja i djelovanja. (J.R. Martin)*
18. *Mišljenje o mišljenju.*
19. *Procjenjivačko mišljenje o bilo kojem ljudskom proizvodu, bio on načinjen ili učinjen.*
20. *Sposobnost onog koji misli da preuzme odgovornost, razvije intelektualne standarde te ih primjeni na vlastita promišljanja. (Paul)*
21. *Mišljenje koje se može raščlaniti i objasniti, kakao to kritičari rade.*
22. *Primjena teoretskog mišljenja na problematične situacije u praksi.*
23. *Refleksije uzroka i posljedica onoga što se događa.*
24. *Refleksivna ocjena prakse.*
25. *Mišljenje koje promišlja kako uskladiti komunikaciju stručnjaka i svijeta.*
26. *Sustavna potraga za razlozima koji opravdavaju nečije mišljenje.*
27. *Mišljenje koje teži otkrivanju uvjerljivih aspekata svakog objašnjenja, sve dok smatramo da je svako objašnjenje argument.*
28. *Mišljenje koje ispituje razlike u interpretaciji koje su proizašle iz razlika u kontekst, konceptualnim shemama i točkama gledišta.*
29. *Lakša verzija filozofije.*
30. *Testiranje tvrdnji.*
31. *Mišljenje koje pokušava doći do prosudbe, ali tek nakon kvalitetnog vrednovanja alternativa s obzirom na raspoložive dokaze i argumente. (Hatcher)*
Lipman pruža mnoštvo definicija kritičkog mišljenja, od definicija pojedinih autora do definicija uobičajenih u svakodnevnom govoru.
Bruno Ćurko na kraju sumira:
Sumarno se može reći da je kritičko mišljenje refleksija o onome što se nadaže, kritičko procesuiranje u kojem se propituju samorazumljivosti, predrasude i stereotipovi, odbacuju nelogičnosti i neutemeljenosti, te se pokušava doći, koliko je to moguće, do kvalitetne prosudbe, konzistentnosti i valjanosti.

Kritičko mišljenje

Da nema zabune. Stajalište s kojeg izvodim zaključke temeljeno je prije svega na iskustvu / praksi. Prvo se polazište teksta odnosi na definiciju *kritičkog mišljenja*. Naime, prirodoslovno me je obrazovanje „naučilo“ da ne možemo ništa *mjeriti* ako ne znamo svojstva *mjerenog objekta*, što zapravo znači *dobro definiranje* objekta / problema. Iskustvo vođenja debatnog kluba potvrdilo je moje stajalište. Naime, svaka debata počinje s jasnim definiranjem pojmova koji se navode u temi debate.

Budući da je tema skupa *kritičko mišljenje* pokušajmo zajedno pronaći definiciju. Govorim s pozicije nastavnika i onoga koji sa skupa treba otići dovoljno osvješten da sam sebi (svojim kritičkim razmišljanjem) definira sintagmu. Jer, *tek tada će znati što mu je činiti* (u učionicama)!

Pokušavajući dokučiti (razumjeti) sintagmu krenuo sam od temeljnih značenja riječi koje je čine. Priča je zabavna i pokušajte je slijediti. Naime, iz popisa navedenih definicija zaključujem da postoje ljudi koji su *u kritičkom promišljanju kritičkog mišljenja otišli predaleko* tako da su itekako zasjenili praktičnu poruku[2].

Rabim značenja navedena u Hrvatskoj e – enciklopediji.

Kritika (njem. *Kritik* ili franc. *critique*, od grč. *κριτική τέχνη*: umijeće suđenja), ocjena, prosudba; prosuđivanje pozitivnih i negativnih strana neke pojave, čina, ideje, djela, pokreta, postupka, događaja i sl.; istraživanje načela, činjenica i sl. radi donošenja rigoroznih estetičkih ili filozofskih prosudbi o njima; umijeće prosuđivanja (vrjednovanja, ocjenjivanja) duhovnih, književnih i umjetničkih djela na temelju estetičkih kriterija; sama takva prosudba. U širem smislu, prijekor, zamjerka, prigovor, pokuda, osuda, negativno stajalište prema nečemu.

Pretpostavljajući da znam značenje *mišljenja*, nastavio sam. Naime, „gimnazijsko znanje“ hrvatskog jezika u fokus mi je stavilo glagol *misliti* i glagolsku imenicu *mišljenje* – stav o nečemu (koje sam preveo kao rezultat *mišljenja*, sada u svojstvu glagola. Budući da su u igri glagol i glagolska imenica istog ispisa, potražio sam glagol koji ponajbolje opisuje proces. Pojavile su se mnoge mogućnosti. Pogledajmo koje navodi Wolfram Eilenberger u Čarobnjacima:

Kantovo cjelokupno **kritičko razmišljanje** pri tom polazi...

Na čemu se temelji **sposobnost kritičkog preispitivanja** pitanja?

Biti filozof način je svjesnog vođenja vlastita života kojemu stalnim **kritičkim propitkivanjem...**

kritički osvrt...

Ja sam se odlučio za **kritičko promišljanje** (problema) jer mi se učinilo da je promišljanje riječ koja ponajbolje opisuje fokusiranje na problem. I izveo definiciju prema logičkoj definiciji definicije.

Kritičko mišljenje je **proces** (*genus proximum*) u kojem pokušavamo višestruko sagledavati problem (promišljati ga) do konačne procjene u traženju istine (*differentia specifica*).

Međutim, nakon konzultiranja literature (Hrvatske e-enciklopedije, te Brunove i Wolframove knjige) zaključio sam da **ništa nisam razumio**! Naime, pokazalo se da je Hrvatska enciklopedija *mišljenju* posvetila nekoliko stranica, a Bruno je naveo tridesetak i više definicija kritičkog mišljenja, koje su eksplicirali filozofi(!), nesumnjivo najkompetentniji u tom području.

Digresija

Nakon što sam **svojim** *kritičkim mišljenjem* došao do nekakve definicije, upitao sam se jesam li na pravom putu, jer moje je poznavanje logike i filozofije ostalo na razini gimnazijskih podataka. U pomoć sam pozvao prijatelja iz struke. Pogledajmo zajedno kako je s lakoćom prepoznao moje nedovoljno poznavanje logike.

*Ja sam se odlučio za **kritičko promišljanje** (problema) jer mi se učinilo da je promišljanje riječ koja ponajbolje opisuje fokusiranje na problem.*

A a on mi odmah reče da sintagma *kritičko promišljanje* u sebi sadrži suvišan element.

Argumentirao je to s lakoćom: riječ *kritičko* u sebi sadrži sva obilježja koja karakteriziraju riječ promišljanje. I kao argument doda primjer *brata blizanca*, sugerirajući suvišnost riječi brat.

Nisam se previše zabrinuo, ali sam zaključio da je moje prethodno znanje nedovoljno za kvalitetno promišljanje problema. Nastavljam.

Ja sam dokučio definiciju:

Kritičko mišljenje je **proces** (*genus proximum*) u kojem pokušavamo višestruko sagledavati problem (promišljati ga) do konačne procjene u traženju istine (*differentia specifica*).

Prijatelj je malo klimao glavom, pa reče: *genus* je malo previše općenit u odnosu na *differentia*-u. Možda bi bolje odgovarala riječ postupak. I predloži definiciju:

Kritičko mišljenje je proces / postupak promišljanja problema u kojem se problem sagledava s mnogih polazišta.

Priznajte da se u ovoj situaciji javlja povelik problem. Težište problema nije u opciji definiranja, jer nije teško „moju“ definiciju preformulirati:

Kritičko mišljenje je **postupanje** (*genus proximum*) u kojem pokušavamo višestruko sagledavati problem (promišljati ga) do konačne procjene u traženju istine (*differentia specifica*).

Međutim, ako ga dovedemo u zonu mnoštva navedenih definicija, u kojem je i moja sintagma *kritičko promišljanje*, „legitimna“, prijateljeve riječi postaju dramatične. Naime, zaključak koji se može izvesti je, naizgled, paradoksalan: *kritičko mišljenje je uvezena izmišljotina (!)*, jer naša prekrasna riječ u sebi sadrži sve elemente nečega što mi sada promoviramo kao kritičko mišljenje.

Kritičko mišljenje je postupak promišljanja problema!

Ili samo: ***Kritičko mišljenje je promišljanje problema!***

Učenje kritičkog mišljenja

Neki misle da je uvođenje kritičkog mišljenja u školski sustav u temeljima reformskih pokušaja i značajna promjena u poučavanju učenika. S tim se slažem u potpunosti! Ali to zapravo znači da je dosadašnja praksa poučavanja učenika bila potpuno pogrešna. I s tim se slažem, jer je *reproduktivno učenje* postalo konstanta učenja u našim školama.

Ako *problem* (iz definicije kritičkog mišljenja) nazovem *razumijevanje* (onoga što se uči), tada *kritičko mišljenje* postaje savršeni alat!

Međutim, prvo pitanje koje mi se objavljuje je: ***Je li uopće moguće naučiti misliti kritički?***

Moje putovanje u traženju definicije kritičkog mišljenja bilo je samo pokušaj da najprije sebi razjasnim i dokučim poruku koju nam šalju edukatori. Pokazalo se da nisam uspio! Razlog je lako uočiti. *Moja prethodna znanja nisu bila dovoljna da otkrijem najelegantniju definiciju!* Zaključujući dalje jasno mi se objavila temeljna istina. Naime, da bih uopće mogao kritički sagledavati, recimo problem atoma, morao bih o atomu znati sve što je postojeća znanost dokučila. Ako je zaključak dobar, izvjesno je da je *kritičko mišljenje* nezalaca u tom području, u najmanju ruku smiješno!

Odjednom mi se objavljuje neumrla Sokrat i njegovo ***znam da ništa ne znam!***

Siguran sam da je misao posljedica promišljanja svega što je znao, a svima se činilo da o svemu zna više od drugih i da je najmudriji čovjek na svijetu.

Zaključak koji izvodim je: kritičko mišljenje se može naučiti kao postupak u procesu, ali nije nikakva garancija da će se ostvariti konačan cilj – potpuno *razumijevanje* (problema).

Preduvjeti za učenje kritičkog mišljenja

Polazeći od pretpostavke da se kritičko mišljenje može naučiti kao metoda pitanje koje se objavljuje čini se očito, ***a gdje nam je predmetni kurikulum za kritičko mišljenje?***

U ovom se trenutku čini da je edukacija nastavnika moguća i na ovakav način, slanjem *ex chatedra* poruka. Čini se da je to lako ostvarivo, jer je u osnovi jednostavna poruka, učite djecu da misle.

Oni koji se sjećaju znaju da se taj problem pokušao riješiti kreiranjem kurikuluma za međupredmetnu temu: ***Učiti kako učiti***. Da nema zabune, taj kurikulum postoji, ali se, zbog nečega, već par godina čuva u ladici. Mislim da je u nazivu međupredmetne teme lako prepoznati da bi *kritičko mišljenje* moralo biti neizostavni dio kurikuluma. Ako to nije, ne bi trebalo biti neizvedivo da se inkorporira.

Naravno, malo sam se zaigrao, jer znam da su *kritičko i kreativno mišljenje* posebno istaknuti u kurikulumu međupredmetne teme *Učiti kako učiti*.

Zaključak

Koji su preduvjeti za učenje kritičkog mišljenja pokušao sam dokučiti iz iskustva.

Opet vas podsjećam da sam u poziciji *nastavnika i konzumenta poruka* iz Ministarstva.

Međutim, zaključio sam da sam, unatoč tome što sam uložio silan napor s pozicije svojeg znanja, dokučio samo *poluistinu!*

Zbog toga mislim da se *kritičko mišljenje* ne može naučiti tako da bi svi nakon učenja mogli dosegnuti (primjenom pravila *kritičkog mišljenja*) isti zaključak!

Jer zaključak u najvećoj mjeri ovisi o asocijativnim prostorima (znanju) onoga koji kreće u avanturu (kritičkog) traženja istine.

Rješenje nalazim u *kvalitetnom obrazovanju*.

Naravno, smijem se ispisujući još jednu *samorazumljivu* sintagmu, jer kad bi je stavili u fokus *promišljanja* brzo bi shvatili da na svijetu ne postoji konačan model takvog obrazovanja. I da je jedino rješenje u *dobroj procjeni početnog stanja*, na temelju koje bi se mogli činiti pomaci. Ni slučajno revolucionarni.

Kad je riječ, s te pozicije, o obrazovanju u našim školama, priča postaje značajno složenija i, opet kažem, zabavna. Naime, vezana je uz pitanja: ***što, kako i tko?***

Zadnjih nekoliko godina svjedočili smo reformskim pokušajima kreiranja predmetnih kurikuluma, upravo sada pokušavamo mijenjati dosadašnju praksu poučavanja, a još nismo ni blizu kvalitetnog rješavanja problema – tko će poučavati našu djecu.

Zaključak o perspektivi *kritičkog mišljenja* u našem školstvu – izvedite sami!

Nastavnici

Zadnju godinu obilježile su pompozne izjave ministrice i političara, tipa: bez (kvalitetnih) nastavnika nema reforme! Sa sugestijom da su svi nastavnici kvalitetni. Pogledajmo što o tome kaže znanost.

Princip se kauzalnosti temelji na jasno definiranim početnim uvjetima!

Sada sam u (reformskoj) poziciji nastavnika. Mnogi nastavnici uistinu žele da reforma uspije. Međutim, znanstvena istraživanja pokazuju i ovo: *Ljudi se boje drastične inovacije, djelomice jer im je draže ono što im je poznato, a djelomice jer su interesi većine ljudi najčešće vezani uz postojeće stanje. Protiv promjena je i ono što bi se moglo nazvati institucionalnom inercijom, sklonost da se svijet ostavi da se okreće kao i dosad, osim ako ne postoje snažni pritisci za provođenjem promjena.* (Louise Stoll, Dean Fink: Mijenjajmo naše škole, Educa, Zagreb, 2000.)

Stvarnost koju obilježavaju štrajkovi prosvjetnih djelatnika nije teško prepoznati kao argument tipa: *sada nas reforma uopće ne zanima.*

Pretpostavimo ipak da je situacija idealna. To znači da su svi nastavnici kvalitetni i žele mijenjati sustav.

Promišljajući sebe u toj poziciji (nekakav) odgovor sam pronašao u rečenicama koje je naveo Wolfram u *Čarobnjacima*.

Pred njim je sjedila raštrkana šačica uglavnom dotučenih muškaraca, od kojih su mnogi već odavno prevalili studentsku dob i samo se pravili da vide neku budućnost za sebe. Kako doprijeti do njih? Kako im se obratiti? Kako ih probuditi?

Bijegom u bjelokosnu kulu najapstraktnijih i dalekih pitanja?

Ili radije tumačenjem što je ovdje i sada koje se temelji na iskustvu?

Mladi predavač je odlučio naprosto napraviti oboje!

Pretpostavljam da je zaključak dovoljno vidljiv: kad uđemo u učionicu (kao Heidegger) moramo jasno prepoznati konzumente svojih poruka (početno stanje) i odlučiti se!

Ponajveći je problem edukacije u jasnim porukama. Mislim da je upravo to prepoznao i Heidegger. Riječ je sada o edukaciji nastavnika. Ovaj skup je jedan od pokušaja usmjeravanja nastavnika prema drukčijoj paradigmi poučavanja. To nastavnicima, htjeli to priznati ili ne, mijenja životne navike. Naime, odjednom opet moraju učiti!

Nije teško dokučiti na koji će način i najmotiviraniji nastavnici odreagirati.

Kao ravnatelj privatne škole nastavnicima sam na razne načine slao poruku: mi postojimo zbog učenika. Pokazalo se da je trebalo proći 5-6 godina da se počnu primjećivati značajne promjene.

Društveni kontekst obrazovanja i kritičkog mišljenja

Promišljajući ovu temu odgovor sam potražio u povijesti. Priča seže do Solomona, ali sam se zadržao u starom Rimu. Rimsko pravo je i danas neizostavno polazište svih pravnih fakulteta u svijetu, a temelji se na *audiat et altera pars* (neka se čuje i druga strana).

Nije teško dokučiti da je u temeljima prava jasno eksplicirano sagledavanje problema iz svih pozicija (*kritičko mišljenje*), ali i to da kritičko mišljenje uistinu ima neprocjenjiv utjecaj na društvena zbivanja.

Zaključak koji slijedi je razvidan.

Svaka pravna država mora se temeljiti na kritičkom mišljenju!

Kad je riječ o obrazovanju, neki misle da bi se uvođenjem *kritičkog mišljenja* u školski sustav u doglednom razdoblju moglo postići i svojevrsno osvježavanje školske populacije, koje bi u konačnici moglo dovesti do kritičkog odnosa (prema ponuđenim kandidatima) u trenutku glasovanja na izborima. To bi zapravo trebao biti jedini cilj obrazovanja, vezan uz *društveni kontekst*. Čini se paradoksalno. Međutim, ako smo kritički promišljali kandidate, prije izbora, pokušavajući dokučiti koji je kandidat najsposobniji, siguran sam da Sabor ne bi popunjavali polupismeni ljudi.

Škola

Škole u Hrvatskoj (osnovne i srednje) danas okupljaju oko 500 tisuća djece. Država je preuzela skrb o njihovom *odgoju i obrazovanju*.

Kritički promišljajući perspektivu njihova budućeg svjetonazora, zaključak je neizbježan.

Naime, znanost šalje poruku da tzv. konzervativne stranke, bez iznimke, žele zadržati postojeće stanje, a tzv. lijeve stranke pokušavaju mijenjati (*društveni*) sustav.

Povijest nam o tome šalje eksplicitne poruke.

Sparta je tu priču prepoznala ekstremno – i ***uzimala djecu roditeljima*** u dobi od sedam godina, ***odgajajući ih i obrazujući*** na način koji se danas naziva ***indoktrinacija***.

Odgov su i obrazovanje školske populacije u ovlasti ***demokratski*** izabrane stranke.

Pogledajmo što je o demokraciji mislio Heraklit.

Prve demokracije

Prije 2600 godina Heraklit je u Efezu svjedočio demokratskim promjenama. Izdvojio sam neke njegove dojmove.

Miloš N. Đurić: *Istorija helenske etike*, BIGZ, 1976.

...i Heraklit je učestvovao u javnom životu svoga grada, te je tiranina Melankomu savetima privoleo da se odrekne vlasti. Ali kad su oslobođeni Efežani u svojoj demokratskoj mržnji prognali Hermodora, njegova prijatelja i najčestitijega građanina, on je okrenuo leđa radikalno – demokratskom svetu i povukao se iz političkog života...a kad su ga Efežani udostojili da im napiše zakone, on je to odbio...nije mario za veliku mnogoglavu gomilu i njena uobražavanja, jer se njeni ljudi nalaze u službi donjoj polovini čovekovoj kao volovi u pasenju grahorice (fr. 4), kao magarci više vole slamu no zlato (9), kao svinje više vole blato no čistu vodu (13 i 73), i kad nauče ne razumeju (17) .. i kad čuju ne čuju (34), laju na

*nepoznata čoveka kao psi (97) i zato mu **jedan umnik vrijedi više od deset hiljada prostaka**[3].*

*Koliko je Heraklit prezirao široku gomilu pokazuje i ovaj odlomak: Ta kakav bi mogao biti njihov duh i razum? **Dopuštaju da ih vode narodni pevači, a učiteljica im je svetina...***

Pokušajmo, još jednom, sami zaključiti *kud plovi naš brod?*

Logika kao temelj kritičkog razmišljanja

logika (latinski *logica* < grč. *λογική* [τέχνη]: umijeće ispravnoga mišljenja, rasuđivanja, prosuđivanja, raspravljanja, prema *λογικός*: razumski, razuman), temeljna filozofska disciplina koja se bavi ispravnim oblicima mišljenja, poimanja, suđenja i zaključivanja, te je stoga polazište i nužni temelj svake valjane spoznaje. U širem smislu mogu se razlikovati *filozofijska* i *znanstvena logika*: predmet prve jest izučavanje misli kao zasebne realnosti te kritika i ispitivanje mogućnosti mišljenja uopće, pa se izravnije veže uz probleme spoznajne teorije; druga ispituje mogućnost i primjerenost posebnih misaonih stavova (stajališta), tvrdnji i pravila po kojima je ustrojen misaoni iskaz. Ispitujući mišljenje kao specifičan ljudski fenomen, logika se razlikuje od psihologije time što proučava mišljenje prema jedinstvu ustrojstva ljudske svijesti koje omogućuje i opstojnost jedinstvenih zakona mišljenja neovisno o pojedincu i o vanjskim (kauzalnim) uvjetima koji određuju mišljenje. S druge strane, od sociologije spoznaje ona se razlikuje po kriteriju ispitivanja misaonih tvorevina, prema kojemu one stoje u vezi s imanentnim zakonima znanstvene spoznaje, a ne s oblicima društvene svijesti. Takva razgraničenja najčešće se provode u okvirima zahtjeva za logičkim (racionalnim) utemeljenjem mišljenja. Od novoga vijeka dolazi do većega povezivanja logike i matematike; povezuje ih onaj dio logike koji eksplicira univerzalni simbolički jezik mišljenja.

Definiciju logike preuzeo sam iz Hrvatske e-enciklopedije.

Promišljajući samo (*grč. λογική [τέχνη]: umijeće ispravnoga mišljenja, rasuđivanja, prosuđivanja, raspravljanja, prema λογικός: razumski, razuman*) prijevod značenja grčke riječi **logika** zaključio sam da je *kritičko mišljenje* nečija obična izmišljotina. Naime, izvjesno je da su (samo u značenjima) navedene sve dominantne karakteristike nečega što sada nazivamo *kritičko mišljenje*.

Pretpostavljajući da i ovaj put **loše interpretiram** poruke koje nam šalju filozofi, zaključio sam, a nadam se da bi isto mogla zaključiti i većina nastavnika kojima se upućuju ova i slične poruke: predlažem da se u predmetni kurikulum logike ubace teme kritičko mišljenje, logičko rješavanje problema ...i slične. I neizostavno detaljno elaboriraju tijekom studija.

U ovoj me priči prijatelj znalac pozorno pratio u svakoj rečenici i na kraju reče.

Mislim da bi u danoj situaciji bolje rješenje bilo zasnovati dva programa logike:

- a) Formalna logika
- b) Kritičko mišljenje

i ostaviti nastavnicima da odaberu koji će program provoditi. Pomiješati jedno i drugo u skučenom vremenskom okviru dovelo bi do uzajamnog osakaćivanja.

Na kraju

Analiza rezultata ovogodišnje državne mature iznjedrila je podatak, da 87% naših maturanata nije u stanju logički misliti / zaključivati! Promišljajući zadnji prijatelj prijedlog, u kojem nježno predlaže mijenjanje postojećeg programa logike, pretpostavljajući i dalje *postojeće uvjete poučavanja logike* u našem školskom sustavu, naslutio sam mogućnost da mu donekle osvijestim svoj argument vezan uz reformu. A u toj priči kritičko mišljenje jasno kaže:

mijenjaj predmetni kurikulum logike!^[4]

Naime, podatak o 87% *logički nepismene maturantske populacije* je alarm za uzbunu i **dramatične promjene** u *predmetnom kurikulumu* logike, a to bezuvjetno sugerira promjenu kurikulumu logike.

Roman mi nedavno ispriča kratku irsku priču.

U komunikaciji s jednim irskim piscem (kratkih priča) potražio je odgovor na pitanje: *kako je Irska uspjela?*

Obrazovanje, obrazovanje, obrazovanje,...bio je odgovor!

PS

Na putovanje nikada ne idite sami!

Neki kažu da se čovjek u pustinji, krećući se prema nečemu ravno, uvijek nađe na početnom mjestu. Kažu i to da je razlog u tome što jedna noga uvijek zagrabi mao više od druge.

Misaone su petlje puno dramatičnije.

A kad bismo se malo potrudili i otkrili koje su definicije odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, tko zna gdje bi nam bio kraj. Možda bismo postali i zemlje znanja.

^[1] Zabavno je to što je Heraklit davno govorio o logosu kao o *jedinstvu suprotnosti*. Neki to smatraju njegovim ponajvećim dosegom, a neki očito ne.

^[2] F. Nietzsche, *Ecce homo*, Kragujevac 2010.: Kada se *lažju izmislio* idealni svet, realnost je u znatnom stepenu lišena svoje vrednosti, svoga smisla, svoje istinitosti... "Istiniti svet" i „prividni svet“ – još jasnije: *lažirani* svet i realnost... *Laž* ideala bila je dosad kletva bačena na stvarnost.

^[4] Logika se u pravilu poučava u gimnazijskim programima u trećem razredu srednjoškolskog školovanja (35 sati godišnje). Ne znam tko je domislio taj model afirmiranja logike, ali svakom seljaku (poljoprivredniku) iz iskustva je poznato kako i kada se kalemi

plemenita vrsta na neku „divljaku“, savršeno prilagođenu klimatskom okruženju. To su odavno znali Spartanci, ali i postojeće religije.

Ako je podatak od 87% maturanata (odraslih i skoro formiranih ljudi, jer i zakon kaže da su tada *punoljetni*) uistinu zabrinjavajući, jasno je što nam je činiti!

Nikica Simić, prof. savjetnik Zadar,

M. Krleže 15b

E-mail: simicnikica@gmail.com

Rođen u Benkovcu 20. listopada 1952. Osnovnu školu «Velimir Škorpik» završio u Zadru.

Gimnaziju «Vladimir Nazor» završio u Zadru. Diplomirao teorijsku fiziku na PMF u

Zagrebu. Pedagošku grupu predmeta položio na Filozofskom fakultetu u Zadru. Zadnjih

tridesetak godina djelovao je u MIOC-u i Zadarskoj privatnoj gimnaziji u funkciji ravnatelja i profesora matematike i fizike.

Obnašao funkcije:

- Voditelj stručnog vijeća iz fizike za osnovne i srednje škole Zadarske županije
 - Voditelj stručnog vijeća iz fizike za srednje škole Zadarske županije
 - Voditelj stručnog vijeća gimnazijskih ravnatelja za Zadarsku i Šibensko-kninsku županiju
 - Voditelj stručnog vijeća gimnazijskih ravnatelja Zadarske županije
- Objavljeni radovi:
1. Prijevod zbirke zadataka iz fizike – «Zadaci moskovskih olimpijada»
 2. Izdavač knjižice «Hrvatski grafiti»
 3. Jedan od pokretača i urednik časopisa iz fizike za osnovne i srednje škole «Svijet fizike»
 4. Stručni članci u Matematičko fizičkom listu i Svijetu fizike
 5. Urednik popratnih Biltena državnih natjecanja iz fizike održanih u Zadru
 6. Koautor 4 aktualna udžbenika iz fizike – inačica B (Profil International d.o.o.)
 7. Recenzent udžbenika iz fizike: Fizika 7 i Fizika 8. (prema HNOSu)
 8. Autor udžbenika Fizika 1 – inačica A (Profil International d.o.o.)
 9. Koautor udžbenika Fizika 2 – inačica A (Profil International d.o.o.)

Suosnivač Zadarske privatne gimnazije s pravom javnosti.

– ravnatelj 1999. – 2013.

– profesor fizike